

1 30. A 40. LÉTA 20. STOLETÍ V RUSKÉ LITERATUŘE

RJA307 Moderní a postmoderní ruská literatura II

Mgr. Josef Šaur, Ph.D.

2 SOCREAL

- S upevněním Stalinovy moci dochází k ukončení „nepovského“ období a nastal soumrak umělecké plurality
- 1930 zřízeny funkce zplnomocněnců v nakladatelstvích a rozhlasu, dále též na poštách a celnících – úplná kontrola tištěných materiálů
- Od 1931 bylo trestné nejen šíření antisovětských materiálů, ale též takových, které zobrazovaly sovětskou skutečnost „nepravdivě“
- I když strana dlouho podporovala RAPP, rozhodla v dubnu 1932 o vzniku Svazu sovětských spisovatelů (Союз писателей СССР)
- 1932 v novinách Литературная газета se poprvé objevuje pojem socialistický realismus

3 SOCREAL

- 1932-1934 – diskuse o pojmu – postupně nabíral pevné kontury
- Východiska: Leninův článek *Партийная организация и партийная литература* (1905) – nebylo psáno přímo o umělecké literatuře
- Dále text M. Gorkého *О литературе* (1933)
- Vliv na formování pojmu měly i úvahy K. Marxe, B. Engelse a V. A. Lunačarského (1875-1933) – první porevoluční „ministr školství“
- 1934 – 1. sjezd SSS, socreal zaveden jako povinná tvůrčí metoda
- Jejím základy se měly stát pravdivost a historická konkrétnost doprovázená ideologicko-výchovným působením na adresáta

4 SOCREAL

- Stanovy SSS zaváděly 3 základní principy
- 1) stranickost – literatura má být angažovaná a sloužit straně
- 2) lidovost – zaměření na masového čtenáře (to vylučovalo experimentování (jazykové, stylistické, žánrové))
- 3) zobrazení sovětské reality – realita se nezachycovala jaká byla (tj. kriticky), ale jaká měla být (tj. zidealizovaně, pokřiveně)
- Místo realismu však socreal přinesl schematismus, černobílé vidění skutečnosti
- Zobrazováno bylo budovatelské úsilí, či boj s třídním nepřítelem, v popředí často stojí mladý člověk, který je se postupně formován jako ideální sovětský občan
- Teorie bezkonfliktnosti: spor starého s novým byl nahrazen konfliktem dobrého s ještě lepším
-

5 SOCREAL

- Jako příkladová díla socrealu vystupovaly:
- Gorkého *Matka* (ovšem v redakci z let 1922-1923)
- Básnické texty Majakovského
- Próza M. Šolochova – *Донские рассказы* (1926), *Лазеревая стена* (1926), *Тихий Дон* (1931-1940)
- Na 1. sjezdu SSS odmítli někteří vyjádřit věrnost straně (Bulgakov, Mandelštam, Achmatovová)
- Mnozí spisovatelé se odmlčeli, našli si jinou činnost („vnitřní emigrace“)
- Překlad (Pasternak, Achmatovová)

- Tvorba pro děti (D. Charms)
- Tematický odklon – A. Grin píše fantaskní novely, K. Paustovskij psal romantizující cestopisy, M. Prišvin – opěvoval středoruskou přírodu

6 **SOCREAL**

- Tlak na vzdělávací a ideologickou funkci literatury a potlačení estetické a umělecké stránky vedlo k tomu, že řada děl členů SSS z 30. let zcela zapadla
- Nikolaj Ostrovskij (1904-1936) – román s autobiografickými rysy *Jak se kalila ocel* (Как закалялась сталь, 1932-1934)
- Fjodor Gladkov (1883-1958) – román *Cement* (Цемент, 1925)
- Anton Makarenko (1889-1939) – román *Začínáme žít* (Педагогическая поэма, 1934-1936) tematika bezprizorní mládeže; román *Vlajky na věžích* (Флаги на башнях, 1939)
- Schematičnost socrealu v jistém smyslu připomíná hollywoodské akční filmy 80. let
- „modelový román“
-

7 **STĚŽEJNÍ DÍLA 30. LET**

- K zásadním dílům 30. let patří román Michaila Bulgakova *Mistra a Markétka*
- Dále nelze zapomínat na pozdní tvorbu Maxima Gorkého – 1. předseda SSS, *Život Klíma Samgina*, dramata *Jegor Bulyčov a ti druzí* (1931), *Dostigajev a ti druzí* (1932)
- Naprosto zásadním dílem tohoto období je *Tichý Don* Michaila Šolochova
- kozácká epopej, zachycuje události let 1912-1922, hlavní hrdina Grigorij Melechov hledá svoji životní cestu ve složité době revoluce a občanské války, snaží se vyhnout polarizovaným řešením, snaží se najít a učinit „třetí“ rozhodnutí
-
-

8 **STĚŽEJNÍ DÍLA 30. LET**

- Poctivě se staví proti rudým i bílým, odmítá faleš, lež a krutost, pochybuje o smysluplnosti o zapojení do tragických událostí doby a místo ozbrojených bojů (dokonce se stal až generálem) se vrací domů k malému synovi
- Jenže třetí cesta neexistují a dějinné události nakonec převálcují hrdinu i jeho rodinu, za své tápání zaplatí ztrátou všeho, co bylo blízké jeho srdci a osudovým osaměním
- Ukazuje, že příchod nové epochy („porod“) je krvavý a bolestný
- Opakovaně bylo poukazováno, že toto dílo opsál či ukradl (nepotvrzeno)
- Dílo je psáno v duchu socrealu, avšak není zcela schematické

9 **STĚŽEJNÍ DÍLA 30. LET**

- Upevňování moci přineslo i zájem o historickou látku, která měla pomoci legitimizovat nový režim
- Alexej N. Tolstoj (1882-1945) – emigrant, po návratu do SSSR se stal prominentním spisovatelem, 2. předseda SSS
- *Petr I.* (Пётр Первый, 1929-1945) – nedokončená historická freska, v níž zobrazuje Petrův vzestup, ale i stíny, které to doprovázejí; později vytvořil i dramatickou dialogii o Ivanu Hrozném (ovšem v intencích Stalinovy obliby tohoto panovníka; zfilmováno S. Enzejštem; 2. díl Stalinem zakázán)
- *Chléb* (Хлеб, 1937) – román poplatný režimu, falzifikace dějin, o obléhání Caricynu
-

10 **STĚŽEJNÍ DÍLA 30. LET**

- *Křížová cesta* (Хождение по мукам, 1920-1941), trilogie, stěžejní dílo, hledání správné cesty neproletářských hrdinů (sestry Kát'a a Dáša a jejich partneři), zobrazuje předválečné, válečné a revoluční Rusko
- Leonid Leonov (1899-1994)
- Z rané tvorby: ovlivněn poetikou Dostojevského, román *Jezevci* (Барсуки, 1924) na konfliktu dvou bratrů je zachycován konflikt zaostalé vesnice a revolučního města
- *Kasař* (Воп, 1927) – román, jeho nejlepší dílo 20. let, zachycuje počátek 20. let s pomocí psychologického světa více hrdinů (kasař, šlechtic, měšťáci, bolševik)
-
-

11 **STĚŽEJNÍ DÍLA 30. LET**

- 30. léta: jeho dílo nabírá na schematičnosti: *Dravá řeka* (Соть, 1930) – opět souboj vesnice a města, *Cesta za oceán* (Дорога за океан, 1935) – snaha zachytit psychologickou proměnu člověka v turbulentní době
- Drama *Vpád* (Нашествие, 1942) – patří k nejlepším dílům VOV
- *Ruský les* (Русский лес, 1953) – jeho nejznámější dílo
- *Pyramida* (Пирамида, 1994) – nezbavil se schematismu, jen přehodil znaménka
- Jevgenij Švarc (1896-1958) – začínal tvorbou pro děti, která ho provázela celý život (nejlepší *Odvážná školačka*, 1949)
- Tvořil také filmové scénáře
-
-

12 **STĚŽEJNÍ DÍLA 30. LET**

- Od 30. let píše scénické pohádky pro dospělé, které jsou to nejlepší z jeho tvorby *Nahý král* (Гольый король, 1934, uvedeno a uveřejněno až 1960), *Stín* (Тень, 1940), *Drak* (Дракон, 1942)
- Pohádka jako jinotajné zachycení dobových poměrů, jejich kritika (totalitarismu, zneužívání moci), pohádka jako velmi specifická politická satira
- Adaptoval pohádky H. Ch. Andersena
- Např. v *Drakovi* je na příběhu drakobijce řešen problém člověka, jenž žije dlouhodobě ve strachu (tyranii), jak se zbavit „zotročení duše“ (strach z moci, malomyslnost, pasivita, zbabělost v boji se společenským zlem)

13 **VÁLKA A LITERATURA**

- Po napadení stát nemobilizoval jen vojsko, ale také literaturu a umělce, aby se zapojili do boje s nepřítelem (byť perem)
- Vlna patriotismu byla přirozenou součástí reakce na ohrožení země
- Oproti 30. letům dochází k výraznému uvolnění tvůrčích pravidel – více než před tím byl kladen důraz na aktuálnost
- Řada perzekuovaných autorů mohla opět tvořit a komunikovat se čtenáři (např. Achmatovová)
- Mnozí spisovatelé narukovali nebo působili jako váleční zpravodajové a dopisovatelé
- Nejrychleji reagovala poezie, které také danému období dominovala

14 **VÁLKA A LITERATURA**

- Konstantin Simonov (1915-1979) – kultovní báseň *Čekej na mě* (Жди меня, 1941)
- <https://www.youtube.com/watch?v=cORqpXRpb4>

- Velkou popularitu mu přinesl román *Dny a noci* (Дни и ночи, 1943-1944) o stalingradské bitvě, psaný krátce po jejím skončení z autopsie
- Semjon Gudzenko (1922-1953) - báseň *Před útokem* (Перед атакой, 1942)
- https://www.youtube.com/watch?v=fEA8Cq_ZSQU
- Olga Berggolcová (1910-1975) – *Únorový deník* (Февральский дневник, 1942) – glosuje zážitky z blokády Leningradu
- Rozvíjel se i žánr písně (ještě z předválečné doby byla nesmírně populární *Kat'uška*)
- Vedle poezie se rozvíjely i krátké prozaické útvary (reportáže, črta, skica, povídka – zejména časopisecká)

15 **VÁLKA A LITERATURA**

- Válečná tematika je zachycována především ve dvou liniích
- A) boj proti fašismu a nepříteli („škola nenávisti“ – *Школа ненависти*, 1942 – povídka M. Šolochova)
- B) válka jako doba lidského zrání a tužení lidského charakteru
- Obě tyto linie v sobě spojuje ve své době nesmírně populární poéma (veršovaná povídka) *Voják Ťorkin* (Василий Тёркин, 1941-1945) Alexandra Tvardovského (1910-1971)
- Poskládáno z postupně publikovaných textů v časopisech
- Obyčejný voják V. Ťorkin je nositel bohatýrských vlastností ruského člověka, zachycována je válečná každodennost

16 **VÁLKA A LITERATURA**

- Populární a za války také hodně hraná byla dramata:
- Leonid Leonov – *Vpád* (Нашествие, 1942)
- Alexandr Kornějčuk (1905-1972) – *Fronta* (Фронт, 1942)
- Objevují se díla s tematikou obětování a sebeobětování – Vasilij Grossman (1905-1964) novela *Lid je nesmrtelný* (Народ бессмертен, 1942)
- Objevují se i díla, která ukazují odvrácenou tvář války, např. Michail Šolochov:
- *Bojovali za vlast* (Они сражались за родину, 1943, celý text 1959)
- *Osud člověka* (Судьба человека, 1957, nejspíše psáno již za války)
- Obě díla však trpí značnou idealizací postav

17 **VÁLKA A LITERATURA**

- Bezprostředně po válce se objevují díla, která vyzdvihují hrdinství obyčejných lidí
- Boris Polevoj (1908-1981) – román *Příběh skutečného člověka* (Повесть о настоящем человеке, 1947) – o hrdinném letci
- Alexandr Fadějev (1901-1956) – román *Mladá garda* (Молодая гвардия, 1946) – heroismus komsomolců v boji proti fašistům (zfilmováno + dramatizace)
- Viktor Někrasov (1911-1987, v emigraci) - *V stalingradských zákopech* (В окопах Сталинграда, 1946) – román předznamenává díla, která se soustředí na vojáka jako jednotlivce, přičemž strana a kolektiv ustupují do pozadí – taková díla se začnou hodně objevovat v době tání
- Věra Panovová (1905-1973) román *Souputníci* (Спутники, 1946) – každodenní „nehrdinské“ prožitky raněných a zdravotníků v lazaretním vlaku